

בנימין זאב הרצל (1860-1904, הונגריה)

אבי הציונות המדינית, מייסד הקונגרס הציוני וההסתדרות הציונית העולמית. כתביו המרכזיים "מדינת היהודים" ו"אלטנוילנד".

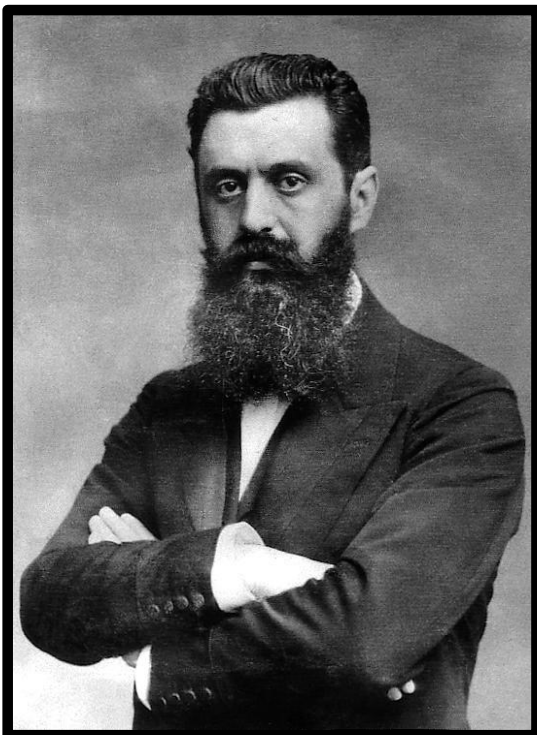
למד משפטים בווינה, אך עסק בעיקר בכתיבה עיתונאית ואף כתב כמה מחזות. עבודתו בסיקור עיתונאי של פרשת דרייפוס בשנים 1894-1895 הביאה אותו למסקנה שלבעיית היהודים יש פתרון אחד - יציאת היהודים מארצות מושבם וריכוזם בטרטוריה משלהם, שבה יוכלו לקיים ריבונות עצמאית. הוא העלה רעיונות אלה על הכתב בספר "מדינת היהודים", שפורסם בשנת 1896.

בשנים 1896-1898 ניסה הרצל לקבל תמיכה של בעלי הון יהודים - הברון מוריס הירש והברון אדמונד דה-רוטשילד - בהקמת מדינה יהודית. הוא גם ניסה לקבל כון האימפריה העות'מאנית זיכיון להתיישבות יהודית בארץ-ישראל, ולצורך זה פגש את הסולטן ואת הוואזיר הגדול. מתוך קשריו עם "חובבי ציון", בפרט ממוזרחש אירופה, בא הרצל לכלל הכרה שרק בארץ-ישראל ירצו היהודים להקים את מדינתם.

באוגוסט 1897 כינס הרצל בבאזל את הקונגרס הציוני הראשון - האספה הלאומית של העם היהודי החפץ בתחייתו. בקונגרס זה אושרה תוכנית באזל, שלפיה מטרת הציונות היא "להקים בית לאומי עבור העם היהודי בארץ-ישראל, שיהיה מובטח על בסיס משפט העמים", והוקמה ההסתדרות הציונית, שהרצל נבחר לנשיאה.

בשנים 1897-1901 פעל הרצל להקמת מוסדות שייצעו בהקמת התוכנית הציונית. ביוזמתו הוקם בנק אוצר התיישבות היהודים והקרן הקיימת לישראל. הרצל גם המשיך לקיים מגעים מדיניים לקידום העניין הציוני.

באוגוסט 1903, בקונגרס הציוני השישי שהתכנס בבאזל, הציג הרצל את הודעתה של ממשלת בריטניה בדבר הסכמתה העקרונית להקמת מושבה יהודית אוטונומית באפריקה המזרחית. הוא הודיע במפורש שאין הצעה זו באה לשנות דבר בעניין המטרה הסופית של הציונות - התיישבות בארץ-ישראל - ואף-על-פי-כן עוררה התוכנית תסיסה והתנגדות נמרצת בקונגרס. בשיחה עם הצירים שפרשו הצהיר הרצל לפנייהם שלא הפסיק אף לרגע אחד את מאמציו להשגתה של ארץ-ישראל, והיא הייתה ותהיה לעולם מטרתה של הציונות, וכך עלה בידו למנוע את פילוגה של התנועה. מלחמותיו הקשות ועבודתו המאומצת למען הציונות החלישו את לבו והוא נפטר בשנת 1904 באוסטריה.

הציונות המדינית

הוגה מרכזי: בנימין זאב הרצל.

הגדרת הבעיה: האנטישמיות ומצבם של יהודי מזרח אירופה.
הבעיה היהודית היא בעיה לאומית: עם ללא טריטוריה.

עיקרי הרעיונות: יש לפעול על ידי דיפלומטיה להשגת צ'רטר.
יש להקים מוסדות מדיניים וכלכליים במסגרת התנועה הציונית. כל טריטוריה אפשרית, עם דגש על ארץ ישראל.

היחס לזרמים בציונות: הרצל כינה את העלייה לארץ ישראל ללא אישור פומבי "הסתננות" וביקש להמתין לאישור חוקי לקבת בעלות משפטית על הארץ כדי שהעלייה אליה תוכל להיעשות באופן המוני ומסודר.

דמויות חשובות נוספות: מקס נורדאו, נחום סוקולוב, חיים וייצמן, דוד וולפסון, מקס בודנהיימר.

בנימין זאב הרצל – ציטוטים נבחרים

"האם ניתן את כהני דתנו למשול בנו? לא! האמונה היא אמנם הקשר המאחד אותנו; אולם חפשים אנחנו בכח החכמות והמדעים. ועל כן נפר כל תחבולות כהנינו אשר יאמרו למשול עלינו, אנחנו לא ניתן כלל לתאוות שלטון חשוכות להתעורר בלב הרבנים שלנו. אדרבה, באנו נדע להחזיק אותם בבתי הכנסיות, כשם שנחזיק את הצבאות שלנו בבתי הקסרקטין. חיל הצבא וכהני הדת שניהם כאחד נכבדים יהיו בעינינו, ככל הכבוד הגדול אשר ירחש לבנו אל משרות כהונתם, אשר עלינו לכבדן. אך בהנהגת עניני המדינה, אשר בכבודה יתימרו, אין להם כל עסק, לכל יביאו בה מבוכה מבית ומחוץ. הרשות ביד כל איש להחזיק בדעותיו ובאמונת לבו, כשם שהלאומיות לא תחשב לאיש לחטאה. ואם יבואו בני דתות אחרות, או בני לאומים אחרים, לשבת בתוכנו, נכבדם כבוד גדול ומשפט אחד יהיה להם ולאזרחי הארץ."

"תלויים אנו ברצונן הטוב ובסיוען של דעת הצבור ושל המדינות המעוניינות להבטיח את הסכמתם של החוגים הרשמיים. אנו יכולים לעבוד ונעבוד רק אם יסייעו בידינו ברצון. לאחר שהובע רעיון ציון בפני כל העולם, הרי אין לדבר בלאו הכי על הברחת מתיישבים לארץ. החדירה האטית צריכה להפסק עד שנקבל את הערבויות הבין לאומיות שנדרשו פה על ידי הקונגרס. יש לטפח כל מה שנוצר עד כה. אולם אנו הציוניים רואים את התיישבות האיכרים כאווילית יותר מאשר נעלה אם אין בצדה ערבויות בין לאומיות."

"מבטם של הציוניים מכוון רק כלפי הצד המשפטי הציבורי. הברון הירש וחובבי ציון נגשו לשאלה מהצד החוקי הפרטי, ואילו אנו הציוניים המדיניים רוצים לתפוס את הדר מהצד החוקי הציבורי. אין אנו רוצים לייסד מושבות ללא חסות, שייקרו את ערך הקרקע, בלי שנקבל תמורת זה איזה ערך מדיני..."

"מאחורי שולחן הכתיבה קמנו, הוכרחנו לצאת אל עמנו, לפי שהוא נמצא בצרה ואין בכוחו לעזור לעצמו ללא הנהגה... החובה מוטלת עתה עלינו להמשיך וללכת עד הסוף. תנועתנו היא ילידת הצער, צער היהודים בכל העולם, מיוסדת על הכרתם של מספר אנשים, שהם שייכים זה לזה בגלל תנאים היסטוריים ותלויים זה בזה בהווה אם אינם רוצים להשמד. העם הוא קבוצה היסטורית של אנשים השייכים זה לזה באופן ניכר וקשורים זה לזה על ידי אויב משותף."

"קראתי פעם לצינות אידיאל אין סופי, ואני מאמין באמת כי גם לאחר השגת ארצנו, ארץ ישראל לא תחדל מלהיות אידיאל. כי בצינות כפי שאני מבין אותה, כלולה לא רק השאיפה לכברת ארץ מובטחת כחוק בשביל עמנו האומלל, אלא גם השאיפה לשלמות מוסרית ורוחנית. הצינות אינה מפלגה, אפשר לבוא אליה מכל המפלגות, כשם שהיא כוללת כל המפלגות שבחיי העם. הצינות היא העם היהודי בדרך. ציון של העניים, של הצעירים ואף של החרדים."

"בצינות שלנו כלולים גם תיקונים סוציאליים, יום עבודה של שבע שעות, סבלנות ואהבה לעניין שבנדחים. העניין שאנו עובדים לו גדול ויפה הוא, מפעל של שלום, פתרון שאלת היהודים בדרך פיוס. רעיון העלול להלהיב אנשים אצילים, בין אם הם נוצרים, מוסלמים או יהודים. האם מפליגים אנו בדברינו בשעה שאנו אומרים, שהיא תנועה מוסרית, חוקית ואנושית? היא עלולה להועיל לרבים רבים מאד, ובשום פנים לא ליהודים בלבד. הצינות מקימה קהילה יהודית אחרת, חדשה, גדולה ויחידה. הן אנו סוללים דרך חדשה לטובת האנושות."

אחד העם
(1856-1927, אוקראינה)

אשר צבי גינצברג, הידוע יותר בשמו הספרותי "אחד העם", היה מנהיג ציוני, הוגה ופובליציסט, "פילוסוף מוסרי" עברי, בעל תורת המרכז הרוחני בציונות.

אחד העם נולד למושפחה חסידיית אמידה. בילדותו קיבל חינוך מסורתי בחדר בחדר ולאחר מכן על ידי מלמדים פרטיים ונודע כעילוי בלימוד הגמרא. את השכלתו הכללית רכש על ידי לימוד עצמי, בניגוד לרצון הוריו ובהסתר. הוא למד שפות וכן פילוסופיה, ספרות ומדע. בשנת 1881 עבר לאודסה והחל להשתתף באספות תנועת חיבת-ציון. עד מהרה, עמדותיו וחדותו האינטלקטואלית העניקו לו מעמד בקרב ההנהגה. כבר בוועידת קטוביץ, האסיפה הכללית הראשונה של חובבי-ציון, ביקש להדגיש את אופייה הלאומי (ולא הפילנתרופי) של התנועה. בשנת 1889 פרץ לתודעה הציבורית עם מאמרו 'לא זה הדרך!', המבקר בחריפות את הנהגת התנועה. בעקבותיו התכנסה סביבו חבורת חובבים שביחד הקימו את האגודה הסודית 'בני משה', שאחד העם עמד בראשה. ב-1897 הקים את כתב העת 'השילוח'. לאחר הקונגרס הציוני הראשון, בשנת 1897, היה אחד העם ליריב חריף של הרצל ושל תפיסתו המדינית. דעתו הייתה כי הבעיה המרכזית של העם היהודי אינה "צרת היהודים" – שנאת היהודים והרדיפות שמהן סבלו, כי אם "צרת היהדות", שאיבדה את קנייניה הרוחניים. בשנים 1915-1918 פעל עם חיים ויצמן להשגת הצהרת בלפור. בשנת 1922 עלה לארץ-ישראל וחי בתל-אביב עד פטירתו.

הציונות הרוחנית-תרבותית

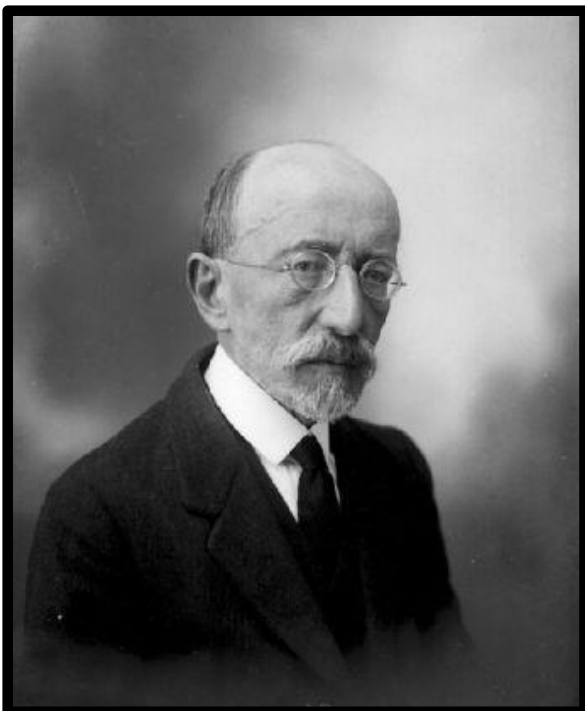
הוגה מרכזי: אחד העם (אשר צבי גינצברג).

הגדרת הבעיה: "צרת היהדות" – ביטול הייחוד התרבותי-יהודי בהשפעת ההשכלה והאמנציפציה.

עיקרי הרעיונות: הקמת מרכז תרבותי-רוחני בארץ ישראל. המרכז יפתח את התרבות היהודית ובאמצעותה יחזק את הקשר ההיסטורי של היהודים לארץ ישראל, ויתרום להכשרת הלבבות בתפוצות. במרכז יוקמו יישובים, תפתח עבודת אדמה ומלאכה ופעילות פוליטית.

היחס לזרמים בציונות: אחד העם התנגד לציונות המעשית, וטען כי אין לזרז את העלייה לארץ ישראל ללא הכשרת לבבות. אחד העם התנגד לרעיונות הציונות המדינית ולפעילות הדיפלומטית של הרצל, וכן טען שהרצל זנח את העולם היהודי ותרבותו.

דמויות חשובות נוספות: מרטין בוקר, חיים נחמן ביאליק.

אחד העם – ציטוטים נבחרים

"קידומו המוצלח של כל רעיון מותנה בשלושה תנאים: א) שהשגת תכלית ידועה הוא צורך מורגש ללבנו, ב) שהפעולות ידועות הן האמצעים להשגת התכלית ההיא, ג) שהפעולות ההן אינן גדולות מכוחנו ולא יגיעתן מרובה מכדי שוויה של התכלית בעינינו."

"לפי אשר יגדל בלבבות כח האהבה והחמדה אל התכלית, כן תגדל לא רק התעוררות הרצון להשתדל בהשגתה, למרות רוב היגיעה, כי אם גם אמונת השכל באפשרות השגתה למרות חסרון מופתים מספיקים. על כן צריך קודם כל שיהיו גם הם, בעלי הרעיון עצמם, אנשי לב, המסוגלים מטבעם לצמצם כל חיי רוחם על נקודה אחת – רעיון אחד וחפץ אחד, אשר לעבודתו יקדישו כל ימיהם ויקריבו כוחותיהם עד הנשימה האחרונה. כי רק מעשים טובים בהתמכרות שלמה מצדם, המעידים על המצאם בלבם המה אמונה בלי גבול באמתות רעיונם ואהבה בלי מצרים לעבודתו, הם האמצעים היותר נאמנים לעורר אמונה ואהבה גם בלבבות אחרים; באלה, לא בדבר שפתיים בלבד, יכבד הרעיון על פני כל העם."

"צריך שרגש לאומי חזק יפעם במעמקי כל הלבבות, עד כי לא יוכל אדם מישראל למצוא מרגוע לנפשו באושרו הפרטי בלבד, ובאמת ובתמים יעלה שם ירושלים על ראש שמחתו – אז תבוא האמונה מאליה, והמעשה אחריה."

"מחסידי 'נדיבים' יחידים, אך אם צדקתם כהררי אל, לא יושע ישראל: זאת הורה כבר הנסיון. גם מאחינו במזרח אירופא אין לקוות הרבה. מצבם החמרי והמוסרי והמדיני לא יתן להם לעשות גדולות ומה גם לעמוד בראש. לא נשאר לנו איפוא כי אם לפנות אל אחינו שבמערב, ביחוד - באנגליא, המתעסקים הרבה בימים האחרונים בשאלת יישוב א"י. הם אנשים שהורגלו לחיי סדרים ויודעים מה היא פעולה מתוקנת ועם זה יש להם גם כל האמצעים הנחוצים – הם היו צריכים ליסד חברה לאומית גדולה ליישוב א"י."

"להשגת מטרה לאומית דרושה גם עבודה לאומית בהתאחדות מיטב הכחות הלאומיים, החמריים והשכליים, אחדות מוסרית פנימית; דרושה עבודה ארוכה לדורות, אשר תתנהל לאט לאט, לא בערבוביא, לא ברעש ובחפזון, כי אם 'בזהירות ובתמינות' וסבלנות."

"האנטיסמיטימוס הוליד את הרצל, הרצל הוליד את 'מדינת היהודים', מדינת היהודים - את ה'ציוניסמוס', והציוניסמוס - את הקונגרס. האנטיסמיטימוס הוא אפוא עילת העלות בכל התנועה הזאת. בא האנטיסמיטימוס ופקח את עיניהם של יהודי המערב והכירו פתאום את האמת, שעדיין יש אומה יהודית בעולם ושהם עצמם אינם לא אשכנזים ולא צרפתים וכו', כי אם בני אומתם היהודית בלבד. אנו למדים כי נשמת כל התנועה עדיין היא גם עתה רק האנטיסמיטימוס בלבד, כי עדיין צריכה היא ל'השפעה' תמידית מצד יולדה זה, בתינוק שצריך לאמו בכל שעה, ואלמלי עבר הוא ובטל פתאום מן העולם, לא היתה גם היא יכולה להתקיים אפילו שעה אחת. וההרגשה העמוקה הזאת שמרגיש המחבר בלבד, כי הלאומיות היהודית שלו אינה עוד בריה העומדת ברשות עצמה, אלא שואבת כח חיוני יום יום ממקום האנטיסמיטימוס, - ההרגשה הזאת גרמה לו להקיש מן הפרט על הכלל ולחשוב בטעות, כי הציוניסמוס המערבי הוא דמות דיוקנה של האומה כולה, וכי גם היא כל קיומה תלוי במציאות השנאה מבחוץ. הציוניסמוס הזה רואה איפוא את היהודים - אנשים נפרדים המאוחדים בעל כרחם על ידי 'האויב המשותף'; אבל אינו רואה את היהדות - חטיבה אחת השואפת להתקיים באחדותה גם בלי כל הכרח חיצוני. זה הוא חסרונו העיקרי, המתגלה בכל הליכותיו ומעשיו. גם בחזיון זה נוטה הוא לראות יד 'האויב המשותף', ולא ידע, כי פה עמדה לנגד עיניו היהדות ההיסטורית, כחה של קולטורא לאומית גדולה ועתיקה, שיצרה את בניה בצלמה ואחדה אותם על ידי טופס רוחני אחד מוגבל, הקיים ועומד בזכות עצמו, ולא בחסדי האיבה החיצונית."

זאב ז'בוטינסקי (1880 – 1940)

זאב ז'בוטינסקי (1880-1940) אחד מגדולי המנהיגים הציוניים, שעמד בראש הציונות הרוויזיוניסטית ותנועת הנוער בית"ר. ז'בוטינסקי דגל בציונות המדינית, בחידוש הגאווה הלאומית ובטיפוח הצבאיות היהודית לצד ערכים חברתיים ליברליים ושמירה על כבוד האדם באשר הוא. ז'בוטינסקי היה ממקימי ההגנה היהודית באודסה; יחד עם יוסף טרומפלדור הוא הקים את הגדודים העבריים במלחמת העולם הראשונה. כמו כן הקים את ארגון ההגנה בירושלים כתגובה לפרעות ביהודים והיה המפקד העליון של האצ"ל. בגלל פועלו נאסר ז'בוטינסקי בידי הבריטים ומאוחר יותר הוגלה מארץ ישראל, ולא הותר לו לחזור אליה עד יום מותו. לאחר הקמת מדינת ישראל הועלו עצמותיו ארצה, והוא נקבר בחלקת גדולי האומה בהר הרצל. ז'בוטינסקי היה אדם רב-כישרונות: משורר, סופר ומתרגם, עיתונאי ופובליציסט, נואם מצוין ואיש רוח מגדולי ההוגים היהודיים הליברליים בעת החדשה.

הציונות הרביזיוניסטית

הוגה מרכזי: זאב ז'בוטינסקי

הגדרת הבעיה: קו פייסני כלפי המנדט הבריטי בארץ ישראל בזמן שהאנטישמיות הולכת ומתחזקת בגולה – יש לדחוף כמה שיותר מהר להקמתה של מדינה יהודית למען עליה המונית של יהודים ארצה.

עיקרי הרעיונות: יצירת רוב עברי בארץ ישראל משני עברי הירדן. פתרון שאלת מצוקת היהודים בכל העולם ויצירת תרבות עברית חדשה. הקמת מדינה יהודית בעלת ממשלה דמוקרטית ליברלית וצבא יהודי חזק.

היחס לזרמים בציונות: תמיכה בציונות המדינית של הרצל, והתנגדות נחרצת בעיקר לציונות הסוציאליסטית בשל התנגדות למלחמת המעמדות שייצגה והתנגדות לשילוב בין הרעיון הסוציאליסטי לרעיון הציוני בהנחה שאלו יסודות סותרים.

דמויות חשובות נוספות: אב"א אחימאיר, מאיר גרוסמן, אורי צבי גרינברג, מנחם בגין.

זאב ז'בוטינסקי – ציטוטים נבחרים

"אנו, הציונים, דוחים כל כניעה מעלינו וקוראים לעבודה הקשה של בניין. קוראים אנו את העם היהודי ליצירה היסטורית. בהצביענו מזרחה אין אנו אומרים לעם: קום ברח, שם במערה תסתתר מפני רודיפך; מצביעים אנו ואומרים: קדימה!"

"גורלנו תלוי בשחרור ארץ-ישראל מתחת השלטון התורכי ובשחרור הזה צריכים אנו להשתתף בתור יחידה צבאית עברית. לתת ליהודים להילחם בעד אדמת ישראל, זהו אחד הרעיונות הנהדרים ביותר, ששמעתי במשך כל חיי."

"מטרת הציונות היא הפיכתה של ארץ-ישראל לקהילה יהודית בחסותו של רוב יהודי מובטח. זכותנו [על ארץ ישראל] היא נצח, והיא שלמות, ואין עליה ויתור, ואין קיצור דרך לציון, וציון היא כולה שלנו!"

"גירושם של הערבים מארץ ישראל באיזו צורה שהיא נחשב בעיני לבלתי-אפשרי בהחלט; בארץ ישראל יהיו תמיד שני עמים. ויסודה הוא שיווי-זכויות לעמים. ככל היהודים מוכן אני להישבע בשמנו ובשם צאצאינו, שלעולם לא נפר שיווי-זכויות זה ולא נעשה ניסיון לגירוש או לדיכוו."

"יש לומר בצער, כי המורה היהודי רחוק עדיין מהכרת כוחו ומהערכת מלוא משקלו. אילו תפס את כל עוצמת שלטונו, היה תופס גם את כל כובד אחריותו ואת חשיבות המשימה, שההיסטוריה הטילה עכשיו דווקא עליו. מי שהופקדה בידו נשמת דור המחר, נתבעות ממנו תביעות גדולות."

"אנו מתאוננים על אשר בזים לנו, ואנחנו כמעט בזים לעצמנו. ואין פא בדבר, אם נשים אל לב, כי יהודי שקיבל חינוך לפי השיטה הנהוגה בימינו יודע על היהדות, כלומר על עצמו, רק את אשר הוא רואה סביבו, כלומר תמונה שאין בה כדי לעודד את רחשי הכבוד הלאומי. עיקר חוליינו – הבוז העצמי, עיקר צרכינו – פיתוח הכבוד העצמי [...] המחלוקת כאן איננה בין ציוני ללא ציוני: המחלוקת עמוקה הרבה יותר [...] כאן מתנגש רצון החיים מול הנטייה למות."

"אני מצייר לעצמי שהדבר, שאנו מכנים בשם 'הצרכים האלמנטאריים' של אדם רגיל - אותו הדבר שהיום הוא צריך להילחם עליו ולבקש פרנסה ולהרעיש עולמות, כולל חמישה דברים: אוכל, דירה, בגדים, חינוך, בריאות, או כפשוטם חמשת הממ"ים: מעון, מזון, מרפא, מורה, מלבוש. ביחס לכל אחד מן הצרכים הללו קיים בכל מדינה ובכל תקופה מושג מסויים על מינימום מספיק. וחובתה של המדינה, על פי 'תרופתי', צריכה להיות: כל אדם, המודיע שהוא דורש את 'חמש הממין', צריך לקבל אותן. זהו הראשון משני חוקים 'שלי'. מכאן יש להסיק, שבידי המדינה צריכה להיות תמיד האפשרות לספק את 'חמש הממין', לכל אותם האזרחים, שידרשו אותן."

"בראשית ברא אלוהים את היחיד; לשם טובתם של היחידים נוצרה חברה, לא להפך; יצביעו לי על הסתירה שבין ההשקפה הזאת ובין מהותה ותכנה של תעמולתי הלאומית; אחד מידידי, שקרא את כתב ידי זה, כבר הזכירני שגם פזמון אחר שמע מפי: 'בראשית ברא אלקים את האומה'. – אין סתירה. את הפזמון השני לא ניסחתי בניגוד לאלה הטוענים כי 'בראשית' נבראה ה'אנושיות': אני מאמין אמונה שלמה, כי בהתחרות בין שתי אלה, האומה קודמת; וכמו כן קודם היחיד לאומה. וגם כי ישעבד אותו היחיד את כל חייו לשרות האומה – גם זאת איננה סתירה בעיני: כך רצה – רצון ולא חוב."

נחמן סירקין (1868 – 1924)

נולד במוהילב שברוסיה הלבנה, אז בתחום המושב היהודי של האימפריה הרוסית. למד פילוסופיה ופסיכולוגיה באוניברסיטת ברלין, והושפע מהחוגים הסוציאליסטיים שם. היה פעיל בתנועת "חובבי ציון" ובחוגי המהפכנים הרוסים. היה ממייסדי אגודת הסטודנטים הציונית בברלין, והשתתף בקונגרס הציוני הראשון בבזל ב-1897. ב-1903 קיבל סירקין תואר דוקטור לפילוסופיה מאוניברסיטת ברלין, אולם גורש מברלין כי הוגדר כפעיל פוליטי רדיקלי, והמשפחה עברה לגור בפריז. בשנים 1905-1907 חיו בוויילנה, ומשם דרך פריז עברו ב-1908 לארצות הברית. בשנת 1905 היה בין תומכי תוכנית אוגנדה וכאשר היא לא התקבלה אף לתקופה קצרה התנתק מפעילים ציונים. סירקין היה ממנהיגי "פועלי ציון" באמריקה ומראשי תנועת הפועלים בעולם.

ב-1920 ביקר סירקין בארץ ישראל כחבר במשלחת מטעם הברית העולמית של מפלגת פועלי ציון ונשא מספר נאומים בשבח הרעיון הקואופרציה ובשבח ההתארגנות הקואופרטיבית. סירקין החזיק בדיעה שהאנטישמיות נובעת מהמאבק של החברה הבורגנית והפרולטריון. מעמד העובדים מזהה את היהודים עם הבורגנות, ואילו הבורגנות מלבה את האנטישמיות כדי להסיט את תשומת הלב, ולעצור את התחזקות מעמד הפועלים. מסיבה זו הטיף סירקין להקמת חברה סוציאליסטית שוויונית בארץ ישראל, שתהיה מבוססת על שיתופיות, חירות ושוויון. הוא ראה בדת אלמנט כובל ומשעבד, וקרא לצאת מן היהדות אל העברית, ולהחליף את דגל ה"קדושה העברית" בקדושה חילונית. בסוף ימיו חזר בו סירקין מהשקפתו הקודמת, ובחודשים האחרונים לחייו החל במהלך של חזרה בתשובה. יומיים בטרם מותו כתב סירקין שיר תפילה שנפתח במלים "ברוך אתה ה' אלוהי רוח העולם". סירקין נפטר בניו יורק ב-6 בספטמבר 1924. עצמותיו הועלו לישראל בחודש אב ה'תשי"א (1951) ונטמנו בבית הקברות כנרת.

הציונות הסוציאליסטית

הוגה מרכזי: נחמן סירקין (וגם: דב בר בורוכוב, משה הס)

הגדרת הבעיה: האנטישמיות והמבנה הכלכלי-חברתי המעוות של העם היהודי.

עיקרי הרעיונות: סירקין ובורוכוב ביקשו לשלב בין הלאומיות והסוציאליזם ולהקים חברה יצרנית סוציאליסטית שוויונית (לפי סירקין: בא"י או בכל טריטוריה, לפי בורוכוב: רק בא"י). בנוסף, כל אחד מהם הציע דרך שונה להקמת חברה זו.

היחס לזרמים בציונות: סירקין הסכים עם הרצל שיש לגייס הון לאומי. עם זאת, הוא התנגד לדרכו הדיפלומטית של הרצל והציע לשתף פעולה עם עמים אחרים שנשלטים על ידי האימפריה העות'מאנית. בורוכוב, בדומה להרצל, סבר כי האנטישמיות לא תיפתר על ידי הגירה.

דמויות חשובות נוספות: כרל כצנלסון, דוד בן גוריון, יצחק טבנקין, (ציונות חלוצית המקבילה לסוציאליסטית – א.ד. גורדון ו"ח ברנר).

נחמן סירקין – ציטוטים נבחרים

"מדינת היהודים צריכה לשוות לנגד עיניה את האידיאלים של הצדק, התבונה והחברתיות..."

"ההמון רשאי, איפוא, לדרוש מהם, כי יתנו לו את האמצעים לשחרורו הציוני. אין ספק בדבר, כי ההון היהודי, קרנות יק"א חברת כי"ח וכו', השייכים לעם ישראל, הכרח להשתמש בהם לטובת הצינות, כרצון העם. ההון הרב הזה שייך באמת לעם היהודי, ועל העם היהודי להיות אדון לכסף הזה."

"כל הנמנים עם פסולת החברה הבורגנית והפרולטרית, כל מי שאבד מלבו כל רגש אמת וכבוד, כל הבריות המפוקפקות, שאין בכוחן אלא לעורר את היצרים השפלים ביותר, כל אלה הרימו את נס האנטישמיות בזמן החדש. לפיכך שום מפלגה אין לה כל כך הרבה מנהיגים שנתגלה קלונם ברבים, כמו המפלגה האנטישמית. נציגיה הפרלמנטריים והרשמיים של מפלגה זו אנוסים לא אחת להמיר את מקומם ברייכסטג בתא הכלא בעוון זיוף, מעילה, שבועת שקר והונאה."

"אין הצינות אפשרית בלי הצינות הסוציאליסטית. היא היא המרחיבה את המושג ארץ ישראל ומאפשרת להתחיל מיד בהגשמת המדינה היהודית. היא מביאה לידי הסכמה את הצינות ואת העניינים החומריים והרוחניים של המוני העם והופכת את הצינות למשאת נפש גדולה שעליה יילחם העם ועליה יחיה. היא מעוררת את היסודות הבריאים, הנאורים ובעלי השאיפה שביהדות ומעמידה אותם כחלוץ בראש המחנה..."

"התקווה המשיחית, התקווה להחזרת האחדות הלאומית ולשיבת ציון, זה היה עיקר התוכן לחיי הנפש של הגולה."

"העם הבדל והשמרני ביותר בעולם, שבכל ימי הגלות ינק את לשד חייו מן הרגש הלאומי, נהפך למבשר התכשורת לאומית שאין כמותו."

"ההתבוללות היא אחיזת העינים הראקציונית של הבורגנות היהודית לאחר האמנסיפציה. כדי שהעם הנוצרי לא יתקומם נגד הבורגנות הזרה, שנתעשרה, ולא תעורר שאלה יהודית, המציאה הבורגנית היהודית ונושאי כליה, הרבנים, הסופרים, המלומדים והפרופסורים - את ההתבוללות."

"ההמון ובני הנוער חייבים להתאגד לאגודות ולצאת לקראת האויב ברחוב ועם נשק ביד. ובשעה זו, כשהשונא עבר בגלוי לשפיכות דמים, עלינו לקרוא בקול: התאגדו וצאו אל הרחובות בנשק ביד, באקדוחים ובפגיונות! צו חיינו הוא, צו כבודנו האנושי והלאומי!"

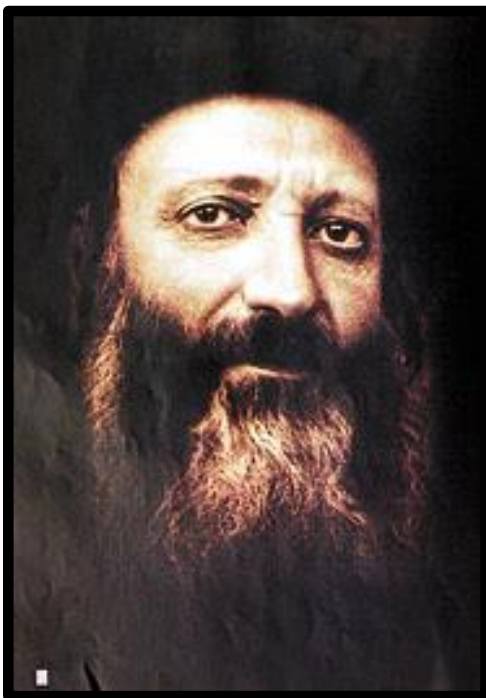
"ההמון רשאי, איפוא, לדרוש מהם, כי יתנו לו את האמצעים לשחרורו הציוני, וחובה עליו לאסור מלחמה שיטתית עליהם. אך אין ספק בדבר, כי ההון היהודי, קרנות יק"א, חברת כי"ח וכו', השייכים לעם ישראל, הכרח להשתמש בהם לטובת הצינות, כרצון העם. ההון הרב הזה שייך באמת לעם היהודי, ועל העם היהודי להיות אדון לכסף הזה."

"כל ארץ יש לה הוועד הציוני הארצי שלה, וכל הוועדים כפופים לוועד מרכזי אחד. הוועד המרכזי מייצג איפוא את היהדות הצינית ומושבו בווינה. מטרה כפולה לנגד עיניו: לרכוש ארץ ולייסד חברה מדינית יהודית על יסודות סוציאליסטיים. בהתאם לכך צריך הוא להקים גם שני מוסדות פיננסיים: קרן לאומית ובנק לאומי. הקרן הלאומית מאפשרת רכישת ארץ, המובטחת במשפט העמים, למען האומה. הבנק הלאומי מיישב את היהודים בארץ זו."

הרב אברהם יצחק הכהן קוק (1865 – 1935)

נולד בשנת 1865 בלֶטְבֵּיָה ושם גדל. למד בישיבת וולוז'ין המפורסמת בליטא, ושם קנה את השכלתו התורנית. בהמשך כיהן בתפקיד הרב של העיר בויסק, וביסס את מעמדו הרוחני החשוב. ב-1901 פרסם מאמר שכותרתו 'תעודת ישראל ולאומיותם', בו הציג את עמדתו על הקשר בין הדת היהודית לבין לאומיות יהודית. לתפיסתו, הלאומיות היא כלי שניתן מידי האל, כדי לשמור על הדת. לכן, לדעתו, מאפיינים לאומיים כגון: שפה ומקום (טריטוריה), מטרתם לחזק את יכולתם של היהודים לשמור את התורה, כפי שקיבלו בסיני. הוא חשב שהמצוות הן נכס לאומי יקר ביותר, שכן הדת היא הדבר שמלכד יותר מכל את האומה.

הרב קוק עלה לארץ-ישראל בשנת 1904, ימי העלייה השנייה, ופיתח תורה רוחנית-דתית אוהדת לציונות. הוא כיהן בתפקיד הרב של העיר יפו ושל המושבות החדשות עד שנת 1914. בשנים אלה הוא כתב את ספריו החשובים ביותר: 'אורות', 'אורות הקודש', 'אורות התורה' ועוד. כבר מראשית דרכו בארץ יצר הרב קוק קשרים עם מנהיגי הפועלים, ותמך בהתיישבות החקלאית. בימי מלחמת העולם הראשונה הוא חי ופעל בלונדון והביע את תמיכתו בציונות ואף השפיע על קבלת הצהרת בלפור בכך שטען שהדת היהודית קשורה בלאומיות ישראלית ובארץ-ישראל. בשנת 1918 שב הרב קוק לארץ-ישראל והקים תנועה פוליטית, שקרא לה 'דגל ירושלים'. מטרתו היתה למשוך אל המחנה הציוני את היהודים האורתודוקסים, שלא היו מוכנים להצטרף באופן ממוסד ורשמי לתנועה ציונית חילונית, כפי שעשתה תנועת 'המזרחי'. הוא רצה שהארגון שלו יגלה אחווה כלפי הציונות הכללית החילונית, אבל לא יהיה ענף שלה מבחינה ארגונית וממסדית. בשנת 1919 נתמנה הרב קוק לרב הראשי של העיר ירושלים. לאחר כשנתיים, בשנת 1921, הקים את מוסד 'הרבנות הראשית' ונבחר לכהונת הרב הראשי האשכנזי הראשון בארץ-ישראל. בנושאי הלכה היה הרב קוק תקיף ומחמיר. למשל, הוא התנגד שתהיה לנשים זכות בחירה (כניגוד לדעתם של אנשי תנועת 'המזרחי'). בשנת 1924 ייסד הרב קוק את 'ישיבת מרכז הרב' סמוך לביתו בירושלים. הישיבה קיימת עד היום בשכונת קריית משה בירושלים. הרב קוק כיהן בתפקיד הרב הראשי של ארץ-ישראל משנת 1921 עד מותו בשנת 1935. הוא נקבר בירושלים – בהר הזיתים.

הציונות הדתית

הוגה מרכזי: ב-1902 על ידי הרב יצחק יעקב ריינס, אשר הקים את "המזרחי" (וגם: הראי"ה קוק).

הגדרת הבעיה: האנטישמיות ומצבם של יהודי מזרח אירופה, החילון וסכנת ההיטמעות של העם היהודי בתפוצות.

עיקרי הרעיונות: התנועה הציונית צריכה לעסוק אך ורק בפעילות פוליטית, ולא לפעול בניגוד לדת ע"י התערבות בתחום החינוך והתרבות, פעילות אשר תיצור מתח בין הציבור הדתי לחילונים בתנועה. תנועת 'המזרחי' תמכה בעלייה לארץ ישראל, ראתה בה מצווה שאינה סותרת את הגאולה המשיחית, ושאפה לנהל את החיים בא"י על פי ההלכה.

היחס לזרמים בציונות: תמיכה ברעיונות הציונות המדינית, והתייחסות להסתדרות הציונית כארגון משותף לדתיים וחילונים. התנגדות לתפיסתו של אחד העם הואיל וזו ביטלה את סמכות ההלכה.

דמויות חשובות נוספות: יהודה לייב פישמן מימון, הרב יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק, הרב צבי יהודה קוק.

הרב קוק – ציטוטים נבחרים

"ואני בתוך הגולה, האני הפנימי אינו מתגלה לאדם, רק לפי מדת הטהרה והקדושה שלו, לפי המידה שבה הנשמה מאירה באדם. חטא האדם הראשון בכך שהתנכר לעצמו, בכך שהקשיב לדעתו של הנחש ואיבד את קולו הפנימי. חטא כשלא ידע להשיב תשובה ברורה לשאלה 'איכה?!'. חטא עם ישראל כשהלך אחרי אל זר מפני ששכח את עצמיותו. חטאה הלבנה כשקנאה בשמש איבדה את שמחת חלקה כשהשוותה את עצמה אל זולתה. וכה הולך העולם וצולל באובדן האני של כל אחד, של הפרט ושל הכלל. באים מחנכים מלומדים מסתכלים בחיצוניות, מסיחים דעה גם הם מן האני, ומוסיפים תבן על המדורה, משקים את הצמאים בחומץ, מפטמים את המוחות ואת הלבבות בכל מה שהוא חוץ מהם, והאני הולך ומשתכח. וכיוון שאין אני, אין הוא, וודאי וודאי שאין אתה.

"האהבה הגדולה שאנו אוהבים את אומתנו, לא תסמא את עינינו מלראות את כל מומיה, אך גם אחרי הביקורת היותר חופשית נקייה היא מכל מום. כולך יפה רעייתי ומום אין בך!"

"הצדיקים הטהורים אינם קובלים על הרשעה אלא מוסיפים צדק, אינם קובלים על הכפירה אלא מוסיפים אמונה, אינם קובלים על הבערות אלא מוסיפים חוכמה."

"יש בן חורין שרוחו רוח של עבד, ויש עבד שרוחו מלאה חירות; הנאמן לעצמיותו - בן חורין הוא, ומי שכל חייו הם רק במה שטוב ויפה בעיני אחרים - הוא עבד."

"יש טועים שחושבים, שהשלום העולמי לא ייבנה כי אם על ידי צביון אחד בדעות ותכונות, ואם כן כשרואים תלמידי חכמים חוקרים בחכמה ודעת תורה, ועל ידי המחקר מתרבים הצדדים והשיטות, חושבים שבזה הם גורמים למחלוקת והפך השלום. ובאמת אינו כן, כי השלום האמיתי אי אפשר שיבוא לעולם כי אם דווקא על ידי הערך של ריבוי השלום. הריבוי של השלום הוא, שיתראו כל הצדדים וכל השיטות, ויתבררו איך כולם יש להם מקום, כל אחד לפי ערכו, מקומו וענינו. ואדרבא גם העניינים הנראים כמיותרים או כסותרים, יראו כשמתגלה אמיתת החכמה לכל צדדיה, שרק על ידי קיבוץ כל החלקים וכל הפרטים, וכל הדעות הנראות שונות, וכל המקצעות החלוקים, דווקא על ידם יראה אור האמת והצדק..."

הרב ריינס (1915 – 1939)

"לתכלית זאת מצא המרכז לנכון לחלק את הציונות כהווייתה ובכללה לשני חלקיו, לחלק גוף הציונות שהוא היישוב בפשוטו הצריך רק לממון ולזריזות עסקנית והשתדלות, לכוון לעמנו למקלט בטוח בארץ אבותינו במשפט גלוי ומוסכם מצד הממשלות; ולחלק הרוח, המחיה את הציוניות."

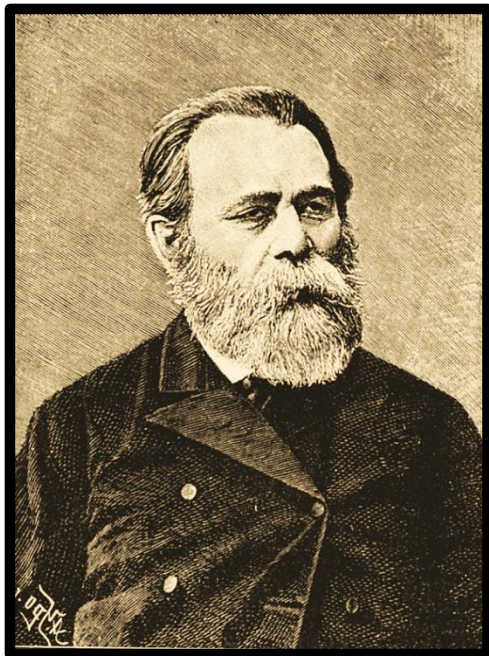
"ובהסכימו לאפריקה לא אמרנו להסיח חלילה את דעתנו אף רגע מציון עיר קודשנו. ונהפוך הוא הדבר. הסכמנו לאפריקה, מפני שעל ידה הננו מקווים להציל חלק הגון אחד מעמנו ולעשותו שלם בגופו ורוחו. ובטוב לישראל וטוב גם לארצנו. אם אין ישראל בעולם אין ציון בעולם. וכל הימים שישראל יהיה חי וקיים, כל אותם הימים לא אבדה גם תקוות ציון."

"התנועה הציונית היא רוחנית ומוסרית, אחרי שפתאום החל לנשב רוח חדש ויעורר בהרבה אנשים את האהבה לעמם ולארצם, והקשר של כל אחד ואחד להכלל ולארצו הולך הלך וחזק מיום ליום, וגם באנשים כאלה, אשר רבים חשבו כי כבר ניתקו חוטי הקשר שבינם לעמם וארצם, הנה פתאום התחזק במ הקשר הזה, הלא זה הוכחה ברורה כי הוא קשר רוחני, וכי גם בתחילה היה במ בכוח ועתה יצא אל הפועל, והלא רוב כוח בהוכחה זאת לברר לכל כי התנועה הזאת היא רוחנית ומוסרית."

יהודה לייב פינסקר (1821-1891)

יוזם ועידת היסוד הפומבית של תנועת "חיבת ציון" בעיר קטוביץ, בגבול רוסיה-גרמניה, 1884. יליד אודסה שברוסיה, בן למשפחת משכילים עבריים, רופא במקצועו. בהשפעת הפרעות ביהודים ברוסיה ב-1881 ("סופות בנגב") פרסם בעילום שם בשפה הגרמנית חוברת בשם "אוטואמנציפציה – קול קורא לבני עמו מאת יהודי רוסי" (1882), ובה טען שהעם היהודי חייב לפעול בעצמו למען שחרורו הלאומי בתחומי טריטוריה משלו.

את הרעיון המרכזי של חיבורו ביטא בפסוק מן המשנה במסכת אבות המצוטט בפתיחה לחוברת: "אם אין אני לי – מי לי?". לדברי פינסקר, האנטישמיות תשרור תמיד כי מקורה במצב האנורמלי שהעם היהודי נתון בו, מצב הגורם ליוזפופֶּה. הוא גם טען שהאמנציפציה שהעניקו המדינות ליהודים – נכשלה. תחילה דגל פינסקר בריכוז טריטוריאלי של העם היהודי במקום כלשהו, לאו דווקא בארץ ישראל, ובחזרה לעבודה חקלאית. רק לאחר ועידת קטוביץ קיבל פינסקר את התפיסה שהפתרון הטריטוריאלי היחיד לעם היהודי הוא ארץ ישראל.

הציונות המעשית

הוגה מרכזי: י"ל פינסקר (וגם: משה לייב ליליינבלום).

הגדרת הבעיה: האנטישמיות ומצבם של יהודי מזרח אירופה.

עיקרי הרעיונות: יש לפעול על ידי עלייה והתיישבות מיידית, ועבודה יצרנית בארץ ישראל. הטריטוריה: רק ארץ ישראל.

היחס לזרמים בציונות: חברי תנועת "חיבת ציון" סברו שהתפיסה המדינית עלולה להזיק למאמצי ההתיישבות שכבר החלו בארץ ישראל. כמו כן, הם שללו את רעיונות הציונות התרבותית-רוחנית של אחד העם.

י"ל פינסקר – ציטוטים נבחרים

"העולם ראה בעם הזה דמות מבעיתה של בר-מינן [מת], המתהלך בין החיים. תופעת רפאים זו של מת מתהלך, של עם ללא אחדות של גוף ואיברים, ללא קשר לארץ מיוחדת, שאינו חי עוד ובכל זאת מתהלך בין החיים; דמות מוזרה זו, שאין כמעט למצוא דוגמתה בהיסטוריה, לא לפניה ולא אחריה, אי אפשר היה שלא תעורר בדמיון העמים רושם זר ומשונה".

"האימה מפני רוח הרפאים היהודית נשתרשה ונתחזקה במשך דורות ומאות בשנים. אימה זו הביאה לידי משפט קדום, וזה יחד עם עוד גורמים אחרים... הכשיר את הקרקע לשנאת היהודים (יודופוביה). היודופוביה היא מחלת נפש (פסיכוזה), בתור פסיכוזה עוברת היא בירושה, ובתור מחלה תורשתית מזה אלפיים שנה אין היא ניתנת לריפוי".

"האמנציפציה החוקית של היהודים... עדיין איננה האמנציפציה החברתית, ועם חקיקתה של זו הראשונה עדיין רחוקים היהודים מלהיות משוחררים מן ההפליה שבמעמד החברתי המיוחד. האמנציפציה של היהודים מוצאת, כמובן, את צידוקה בכך, שהיא הינה תמיד צו של ההיגיון, של הצדק ושל האינטרס הכללי במובנו הנכון, אך לעולם לא ייתכן לראותה כגילוי ספונטני של הרגש האנושי... הרגש הפנימי (הספונטני) של העמים".

"בין אם האמנציפציה ניתנה מתוך דחף פנימי ובין אם מתוך שיקולים כלשהם, נשאת היא בכל זאת בחינת מתנה שברוח לב לעם קבצנים עני ומושפל, שמרצון או באי רצון משליכים לו נדבה מופלאה; "אל לו ליהודי לשכוח, שאת לחם חוקה של זכות האזרח צריכים אחרים להעניק לו. אות הקלון, הדבק בו בעם הזה, הכופה עליו בקרב העמים בדידות שאין לקנא בה ביותר, לא יוכל להימחק ע"י שום שיווי מעמד רשמי, כל עוד יוסיף העם הזה לברוא, בהתאם לאופיו, אנשים נעים ונדים; כל עוד לא יוכל לזהות את עצמו, מאין בא ולאן הוא הולך".

"עתידנו יישאר בלתי בטוח ורופף עד עולם, כל עוד לא יחול שינוי יסודי במצבנו הנוכחי. לא השוויית מעמד האזרחי של היהודים במדינה זו או אחרת יש בה כדי להביא לשינוי זה, אלא אך ורק השתחררותו העצמית של העם היהודי בתור אומה, ייסוד יישוב יהודי עצמאי, אשר במרוצת הימים יהיה לנו לבית נאמן, לארץ מולדת".

"ההמון הפשוט מצביע, ללא היסוסים – על ארץ-ישראל. ... אין האינסטינקט של העם שוגה. מאחורי ה"אידיאל" נשמעת זעקתו המציאותית הבלתי פוסקת: "תנו לנו להרוויח לחם צר בזיעת אפינו על אדמת אבותינו הקדושה!".

"היהודים מפוזרים ומפורדים בין העמים לא רק מבחינת המקום אלא מפורדים ומחולקים הם גם מבחינת השקפותיהם החילוניות והדתיות. הרעיון הלאומי מספק את הדבק הטבעי לאיחודם של כל היסודות השונים האלה".